

УДК 342.9.23:351.746

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v1.2024.12>**О. Махмурова-Дишлюк,**

кандидат юридичних наук,

докторант

Науково-дослідного інституту публічного права

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ В АСПЕКТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ СВОБОДИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Вступ. Міністерство оборони України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, яке забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період [1].

На Міністерство оборони України національне та ратифіковане Верховної Радою України міжнародне законодавство покладає певні завдання повноваження обов'язки та права, які в доктринальній літературі характеризуються категорією – адміністративно-правовий статус.

В умовах російсько-української війни яка ведеться з початку 2014 р., в період повномасштабного російського терористичного вторгнення в Україні яке розпочалося 24 лютого 2022р. та уведеного зв'язку з цим воєнного стану Міністерство оборони України стає головним органом у системі центральних органів виконавчої влади. Відповідно його адміністративно-правовий статус набуває якісно нових та рельєфних ознак. Саме розкриттю найбільш вагомих із них буде присвячена аналізований стаття.

Огляд останніх досліджень. До проблеми адміністративно правового забезпечення прав свободи людини і громадянина в умовах воєнного

стану в Україні звертали свою увагу вітчизняні вчені М. Алексійчук, Н. Армаш, В. Бібік, С. Бескоровайний, Я. Букреев, А. Вишневський, В. Галунько, І. Глобенко, П. Діхтієвський, Я. Журавель, М. Доненко, В. Біла, В. Колпаков, Т. Короткий, О. Кузьменко, О. Куракін, В. Іванченко, О. Романова, В. Зьолка, О. Осауленко, С. Марушено, І. Підберезних, О. Правоторова, Ю. Радковець, Є. Руденко, О. Савинець, С. Сірий, О. Сікорський, Т. Тарахонич, Г. Христова на ін. Проте вони аналізовану нами проблематику безпосередньо не аналізували, а зосереджували свої наукові пошуки на більш загальних, спеціальних чи суміжних викликах.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії адміністративного права, чинного законодавства та практики діяльності публічної адміністрації сформулювати особливості адміністративно-правового статусу Міністерства оборони в аспекті забезпечення прав свободи людини і громадянина в умовах воєнного стану в Україні.

Виклад основних положень. Закон України «Про національну безпеку України» визначив, що сили оборони – Збройні Сили України, а також інші утворені відповідно до законів України військові формування, правоохоронні та розвідувальні органи,

органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення оборони держави. Сили безпеки – правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту та інші органи, на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення національної безпеки України [2].

На думку В. Сокурєнко військова організація держави – це сукупність органів публічної адміністрації, органів військового управління, інших військових формувань, спільна діяльність яких спрямована на підготовку до військового захисту та організації обороноздатності держави, а також систему нормативно-правових актів (положення, статuti), що визначають функції, права, обов'язки та взаємозв'язки елементів Військової організації держави Адміністративно-правовий статус громадських органів управління у сфері оборони – це система прав, обов'язків та заходів юридичної відповідальності, передбачених нормами національного та міжнародного законодавства для виконання певної компетенції та повноважень. Структурно-адміністративно-правовий статус публічних органів управління у сфері оборони України складається з: цільового блоку (принципи, мети, завдання та функції публічної адміністрації); структурно-організаційного блоку (нормативне регулювання порядку освіти, легалізації, реорганізації, ліквідації суб'єктів, їх підпорядкованості, затвердження структури та штатної чисельності, можливість створення самостійних підрозділів, здійснення матеріально-технічного та кадрового забезпечення); компетенційного блоку – сукупність владних повноважень та компетенції публічної адміністрації [3].

В цій статті ми проаналізуємо адміністративно-правовий статус

Міністерства оборони України, що є центральним органом виконавчої влади та військового управління, у підпорядкуванні якого перебувають Збройні Сили та Держспецтрансслужба. Основними завданнями Міноборони є: забезпечення формування та реалізація державної політики з питань національної безпеки у военній сфері, сферах оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період щодо: організації в силах оборони заходів оборонного планування; визначення засад воєнної, військової кадрової та військово-технічної політики у сфері оборони; здійснення військово-політичного та адміністративного керівництва Збройними Силами; забезпечення формування та реалізація державної політики з питань національного спротиву; здійснення координації діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування щодо підготовки держави до оборони; забезпечення реалізації державної політики з оборонних питань, що пов'язані з використанням повітряного простору України та захистом суверенітету держави [1].

Збройні Сили України – це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності. Вони забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного простору держави та підводного простору в межах територіального моря України, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом. З'єднання, військові частини й підрозділи Збройних Сил України можуть залучатися до здійснення заходів правового режиму воєнного і надзвичайного стану, заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та підтримання дій руху опору, проведення військових інформаційно-пси-

хологічних операцій, боротьби з тероризмом і піратством, заходів щодо здійснення захисту життя, здоров'я громадян та об'єктів (майна) державної власності за межами України, забезпечення їх безпеки та евакуації (повернення), посилення охорони державного кордону [4].

До повномасштабного вторгнення російських терористичних військ в Україну (24 лютого 2022р.) В. Муженка підкреслював, що Україна має унікальний досвід і героїчні приклади спільного виконання бойових завдань. Серед наочних досягнень постмайданної України, безумовно є зміни в армії, яка стала по-справжньому незамінним інструментом відстоювання інтересів держави. Про ці успіхи не тільки з гордістю говорять політики, їх на ділі підтримує український народ, із ними змушені рахуватися вороги. Адже наша армія стала зовсім іншою – і в плані бойового вишколу, і щодо оснащення озброєнням та військовою технікою. Існує система підготовки військового резерву. Це стосується передусім тих, хто готовий заключити контракт на проходження військової служби в резерві, а також тих, хто вже перебуває у резерві. Як правило, це військово-службовці, звільнені після мобілізації й зараз зараховані у військових комісаріатах у військовий резерв. Крім того, ми передбачаємо підготовку територіального резерву, і такі заходи вже проводяться [5]. Не дивлячись на те що не усе так гарно як стверджувалась Начальником Генерального штабу Збройних сил України, Головнокомандувачем Збройних сил України (2014-2019рр.) вийшло на практиці в перші дні вторгнення російських терористичних військ в Україну, однак відстояти столицю України – Місто Герой Київ та відкинути російській війська на Півночі вдалось повністю, а також майже повністю звільнити Харківську та частково Херсонську та Запорізьку обл.

Як доводить Верховний головнокомандувач – Президент України В. Зеленський, сьогодні українські воїни доводять, що велич залежить не від розмірів держави, не від запасу ракет і не від здатності когось до чогось примушувати. Велич – від сили духу тих, хто захищає свій дім, захищає волю для свого народу. Українські воїни вигнали окупантів з-під Києва, і це був перший переломний момент у повномасштабній війні. Це показало силу нашого опору. Українські воїни звільнили Зміїний, і відтоді кожен окупант знає, яку єдину відповідь він почує від українців на будь-які свої зазіхання. Це показало, що Україну ніщо не зупинить. У Чорному морі дещо поменшало флагманів, а один сумнозвісний міст дедалі частіше працює на виїзд, а не на в'їзд. Якщо працює. І це показало, яким буде майбутнє. Воно буде українським. Більш критичним, що є об'єктивним є Головнокомандувач Збройних сил України В. Залужний. Він доводить, що «російська мобілізація спрацювала. Це неправда, що їхні проблеми настільки жахливі, що ці люди не будуть воювати. Вони будуть. Цар каже їм йти воювати, і вони йдуть воювати. Я вивчав історію двох чеченських воєн – усе було так само. Можливо, вони не так добре оснащені, але вони все одно становлять для нас проблему. За нашими оцінками, у них є резерв в 1,2 – 1,5 млн осіб» [7].

Тим самим, Збройні сили України приречені виконуючи свій обов'язок перед Українським народом не допустити подальшого захоплення російським агресором нових на вже звільнених територій України. По можливості вони мають звільняти й тимчасово окуповані території. Проте, це має здійснювати не за будь яку ціну. Самі по собі боездатні Збройні сили України є найвищою цінністю для Українського народу в умовах сьогодення. Адже без них, без такого стану, без належної їх боего-

товності російські терористи зможуть досягти своєї мети – знищити Україну як державу [8]. Як показав досвід на окупованих територіях, після їх захоплення російськими терористами там починаються діяння, які носять ознаки геноциду щодо українського народу [9].

Отже, Збройні сили України мають рішуче (ефективно) звільнити тимчасово окуповані території України від російських окупантів. Однак тільки в тій мірі, в якій загальна боездатність Збройних сил України буде залишатися на належному рівні для відбиття будь якого нового наступу російських терористів.

Вагомим викликом для Міністерства оборони України є поповнення частин і підрозділів Збройних сил України новими військовослужбовцями. Військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, іноземців та осіб без громадянства, пов'язаній із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності. Час проходження військової служби зараховується громадянам України до їх страхового стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби. Проходження військової служби здійснюється громадянами України у добровільному порядку (за контрактом) або за призовом, а іноземцями та особами без громадянства виключно у добровільному порядку [10].

Тим самим, слід підкреслити що основним видом виконання військового обов'язку громадяни України є прийняття їх на службу в добровільному порядку (за контрактом), а додатковим призов на військову службу. Що було продемонстровано громадянами України в перші дні повномасштабного вторгнення російських терористичних військ Україну. Тисячі добровольців стояли в живих чергах щоб піді обо-

роняти Батьківщину [11]. В умовах сьогодення ситуація об'єктивно вже не та. В територіальні центри комплектування та соціальної підтримки військовослужбовців заповнюють вакансії у Збройних силах України в основному не добровольцями, а мобілізованими [12].

На думку О. Савинець, адміністративно-правове забезпечення мобілізації до Збройних сил України це діяльність держави в особі її органів та посадових осіб, а також інших суб'єктів, які згідно з законодавством наділені правом чи обов'язки у цій сфері, уповноважених держави і суб'єктів, спрямованих на створення необхідних умов для належного здійсню мобілізації та встановлена норми законодавства як система гарантій належного проведення мобілізації в Україні [13].

Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 69 було постановлено оголосити та провести загальну мобілізацію. Указ було затверджено Законом України від 3 березня 2022 р. № 2105-IX. Загальна мобілізація відбувається одночасно на всій території України і стосується національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, підприємств, установ і організацій [14]. Мобілізація є одним з основних елементів системи оборонних заходів держави. Мобілізація охоплює комплекс заходів, спрямованих на переведення державної інфраструктури та військових сил країни у військовий стан у зв'язку з надзвичайними умовами всередині країни або ж за її межами [15].

На думку В. Іванченка, мобілізація має бути ефективною, а підстави чітко встановлені державою, військові аналітики повинні чітко встановити військові потреби війська. Ефективний план неможливо створити без належної системи обліку.

Критикуючи діючу систему воєнних «комісаріатів», вчених наголошує на необхідності створення професійного ядра ударних бойових підрозділів з високою зарплатою для солдат, сержантів та офіцерів [16].

Отже, одним з головних завдань Міністерства оборони України є забезпечення мобілізації до Збройних сил України вмотивованих громадян України. На погляд, здійснити це шляхом примусової мобілізації не можливо. Держава і суспільство має створити систему дієвих умов, заохочень, пільг та стимулів та поваги, особливо для поранених військовослужбовців та родичів загиблих щоб громадяни йшли у військо добровільно. Весь державний та соціальний механізм має працювати на це.

Постачання українському війську зброї належної ефективності та достатній кількості є провідним завданням Міністерства оборони України. В перші дні повномасштабного вторгнення Українські воїни знищували окупантів в основному зброєю, яка дісталась Україні у спадок від попередньої епохи. За виключенням переносних ракетних комплексів, які на передодні вторгнення передала нам Західні партнери.

Після того, як Захід переконався що українські воїни і суспільство втрималось і успішно відбило напад на столицю України – місто Герой Київ, було започатковано системне постачання Збройним силам України зброї. Країни Заходу надали військову допомогу на мільярди доларів США. Від західних союзників Україна отримала різноманітне озброєння: від гранатометів, стрілецької зброї, набоїв до танків, протитанкових керованих ракетних комплексів та тактичних безпілотних літальних систем, зокрема: протитанкові керовані ракетні комплекси Javelin (США); переносні ЗРК Stinger (США); 155-мм гаубиці M777 (США); ракетні установки HIMARS (США); ракети Brimstone (Велика Британія); зенітні

самохідні установки FlakPz Gepard (ФРН); 155-мм колісні самохідні артилерійські установки Caesar (Франція); бойову машину піхоти Bradley (США); зенітно-ракетні комплекси Patriot (США); танки Leopard 2 (ФРН); танки Challenger 2 (Велика Британія); мільйони боєприпасів до різних бойових систем і видів [17].

Що стосується виробництва власної зброї то вітчизняні підприємства вистояли в перші місяці масованих ракетних обстрілів, змогли сховати свої виробничі потужності, налагодити постачання компонентів, а деякі з них суттєво збільшили кількість працівників. Проте, щоб промисловість вітчизняна запрацювала на повну потужність та рухала економіку, потрібне велике державне замовлення. Хоча бюджет на оборону у 2022 р. зріс удев'ятеро, не всі виробники отримали бажані довгострокові контракти. Держава часто віддає замовлення закордонним виробникам, позбавляючи вітчизняних можливості виробляти аналогічну продукцію, а умови контрактів з українськими заводами не завжди прийнятні. Закупівлі військової техніки функціонують в режимі нагальної потреби. Однак війна буде довгою, тож для забезпечення Збройні сили України зброєю потрібна стратегія. Адже війна затягується, склади за кордоном виснажуються, а на горизонті з'явився ризик, що західні політики можуть скоротити підтримку, не задовольнившись результатами на фронті. Для перемоги потрібно більше покладатися на власну зброю, в тому числі, яку раніше не виробляли українські виробники [18].

Отже, забезпечення Збройних сил України ефективною та у достатній кількості зброєю є провідним завданням Міністерства оборони України. В умовах сьогодення це в основному здійснюється за рахунок постачання її Західними партнерами. Проте війна з росією є тривалою. Отже, Міністерству оборони разом з Кабінетом Міні-

стрів України необхідно прикласти значних зусиль щодо збільшення виробництва зброї, яка вже виробляється українською промисловістю та налагодження виробництва нової зброї.

Соціальний захист інвалідів учасників бойових дій, ветеранів та військовослужбовців Збройних сил України є головними чинником забезпечення справедливості та мотивації молоді добровільно вступати до лав Збройних сил України. Це має здійснюватися у системі увіковічення пам'яті загиблих та вчасного встановлення та безперечного забезпечення пільг учасникам бойових дій.

Висновки: Отже, адміністративно-правовий статус Міністерства оборони України в аспекті забезпечення прав свободи людини і громадянина в умовах воєнного стану в Україні полягає в першу чергу у сукупності його класичних елементів правового статусу суб'єкта публічної адміністрації головними серед яких головними є завдання щодо постачання Збройним силам України всього необхідного для Перемоги, в першу чергу особового складу (військовослужбовців) їх забезпечення усіх належним та зброї.

У статті розкрито головні чинники адміністративно-правового статусу Міністерства оборони в аспекті забезпечення прав свободи людини і громадянина в умовах воєнного стану в Україні. Узагальнено, що забезпечення Збройних сил України ефективною та у достатній кількості зброєю є провідним завданням Міністерства оборони України. В умовах сьогодення це в основному здійснюється за рахунок постачання її Західними партнерами. Проте війна з російськими терористами є тривалою, відповідно Кабінету Міністрів України разом з Мініс-

терством оборони необхідно прикласти належних зусиль щодо збільшення виробництва зброї, яка вже виробляється українською промисловістю та налагодити виробництво нової ефективної зброї. Доведено, що Збройні сили України мають рішуче (ефективно) звільняти тимчасово окуповані території України від російських окупантів. Однак тільки в тій мірі, в якій загальна боєздатність Збройних сил України буде залишатися на належному рівні для відбиття будь якого нового наступу російсько терористичних військ. Одним з головних завдань Міністерства оборони України є забезпечення мобілізації до Збройних сил України вмотивованих, придатних для служби громадян України та у виключних випадках добровольців з числа іноземців. Належно це здійснити примусовим шляхом не можливо. Держава і суспільство має створити систему дієвих умов, заохочень, пільг та стимулів та поваги, особливо для поранених військовослужбовців та родичів загиблих щоб громадяни йшли в Українське добровільно. Весь державний та соціальний громадський механізм має працювати на це. Соціальний захист інвалідів з числа учасників бойових дій, ветеранів та військовослужбовців Збройних сил України є головними чинником справедливості та мотивації молоді добровільно вступати до лав Збройних сил України. Це має здійснюватися також у системі увіковічення пам'яті загиблих та вчасного встановлення та безперечного забезпечення пільг учасникам бойових дій.

Ключові слова: бойові дії, військовослужбовець, держава, доброволець, зброя, механізм, мобілізація, мотивація, повага, соціальний захист, увіковічення пам'яті.

Makhmurova-Dyshliuk O.
Administrative-legal status of the
Ministry of Defense in terms of
ensuring human and civil rights
under martial law in Ukraine

The article reveals the main factors of the administrative and legal status of the Ministry of Defense in the aspect of ensuring the rights of freedom of man and citizen in the conditions of martial law in Ukraine. In general, providing the Armed Forces of Ukraine with effective and sufficient weapons is the leading task of the Ministry of Defense of Ukraine. In today's conditions, this is mainly carried out at the expense of its supply by Western parterres. However, the war with Russian terrorists is a long one, so the Cabinet of Ministers of Ukraine, together with the Ministry of Defense, must make do efforts to increase the production of weapons already produced by Ukrainian industry and establish the production of new effective weapons. It has been proven that the Armed Forces of Ukraine must resolutely (effectively) liberate the temporarily occupied territories of Ukraine from the Russian occupiers. However, only to the extent that the overall combat capability of the Armed Forces of Ukraine will remain at the appropriate level to repel any new attack by Russian terrorist forces. One of the main tasks of the Ministry of Defense of Ukraine is to ensure the mobilization of motivated, serviceable citizens of Ukraine and, in exceptional cases, foreign volunteers to the Armed Forces of Ukraine.

This should not be done through the use of state coercion. The state and society should create a system of effective conditions, incentives, benefits and incentives and respect, especially for wounded servicemen and relatives of the dead, so that citizens Ukraine voluntarily go to the Armed Forces. The entire state and social public mechanism should work

for this. Social protection of disabled combatants, veterans and servicemen of the Armed Forces of Ukraine is the main factor of justice and motivation of young people to voluntarily join the ranks of the Armed Forces of Ukraine. This should also be carried out in the system of perpetuating the memory of the dead and timely establishment and indisputable provision of benefits to the participants of hostilities.

Key words: hostilities, mechanism, mobilization, motivation, perpetuation of memory, respect, serviceman, Social Protection, state, volunteer, weapon.

Література

1. Положення про Міністерство оборони України. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 671. Урядовий кур'єр офіційне видання від 10.12.2014. № 230
2. Про національну безпеку України. Закон України від 21 червня 2018р. № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради. 2018. № 31. ст.241.
3. Сокуренко В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2016. 40 с.
4. Про Збройні Сили України. Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1934-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 9. ст.108.
5. Муженко М. Ми маємо унікальний досвід і героїчні приклади спільного виконання бойових завдань. Державна прикордонна служба України. 2016. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/tu-ta-eto-unikalniy-dosvid/>
6. Виступ Президента України Володимира Зеленського зі щорічним посланням до верховної ради про внутрішнє і зовнішнє становище Ккраїни 28 грудня 2022 року. Галуцько В., та ін. Адміністративне право та адміністративний процес України в умовах воєнного стану: колективна монографія / за заг. ред. В. Феліка, В. Курила. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. С. 16-24.
7. Інтерв'ю головнокомандувача збройних сил України Валерія Залужного журналу «The Economist» від 3 грудня 2022 року. Галуцько В., та ін. Адміністративне право та адміністративний процес України в умовах воєнного стану:

колективна монографія / за заг. ред. В. Фелика, В. Курила. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. С. 25-29.

8. Зеленський В. Мета Росії – знищити Україну як державу, наслідки будуть гіршими, ніж під час Другої світової війни. 2022. URL: https://lb.ua/society/2022/03/29/511487_meta_rosii_znishchiti_ukrainu_yak.html

9. Формування росією «юнарії» на тимчасово окупованих територіях є проявом геноциду. 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3609376-formuvanna-rosiei-unarii-na-timchasovo-okupovanih-teritoriah-e-proavom-genocidulubines.html>

10. Про військовий обов'язок і військову службу. Закон України 25 березня 1992 р. № 2232-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 27. ст.385

11. Військкомати ледь справляються з обліком. Тисячі чоловіків днями й тижнями стоять у чергах. 2022. URL: <https://texty.org.ua/articles/107256/dni-i-tyzhni-v-cherhakh-kyuyivskivijsskomaty-led-spravljajutsja-z-potokatuvidviduvachiv/>

12. Добровольці у військкоматах закінчилися. 2022. URL: https://vgolos.ua/news/dobrovolci-u-viyskkomatah-zakinchilis--komandir-rozvidovzvodu_1423364.html

13. Савинець О. Теоретико-правові засади адміністративно-правового забезпечення мобілізації збройних сил України. Право і суспільство. 2018. URL: http://pravoisustvo.org.ua/archive/2018/3_2018/part_1/38.pdf

14. Що потрібно знати про мобілізацію та оповіщення громадян для виконання військового обов'язку в цей період? 2023. URL: <https://www.orogaia.org/viyna/shcho-potribno-znati-pro-mobilizatsiiu-ta-opovishchennia-gromadian-dlia-vikonannia-viiskovogo-oboviazku-v-tsei-period-24028>

15. Романова О. М. Юридичні аспекти мобілізації в Україні. Часопис Київського університету права. 2023. С. 73-78.

16. Іванченко В. Чинники ефективності адміністративно-правового регулювання проведення мобілізації. 2018. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2018/1/tom_1/42.pdf

17. Мележик Т. Яку зброю ЗСУ отримали від країн Заходу. 2023. URL: <https://tsn.ua/ato/yaku-zbroyu-zsu-otrimali-vid-krayin-zahodu-perelik-2074318.html>

18. Мірошніченко Б. Зірковий час для військових заводів. Як Україна може виробляти більше зброї? Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/07/31/702728/>

